

**Sodobna
slovenska
proza**

Peter Rezman

Ekaka

*Odlomek iz romana Mesto na vodi,
Velenjska saga*

Po dolgem času se je v Ljubljano odpravil s svojim avtomobilom. Drugače je vedno izrabil privilegij funkcije, se prepustil udobnosti premogovniške limuzine in skrbi službenega šoferja. Tokrat ni hotel, da bi podrejeni vedeli za njegovo pot v prestolnico. Ni šel službeno, čeprav si je obetal kakšno koristno informacijo tudi za rudnik. Na Vranskem je zapustil avtocesto. Po stari, prazni cesti čez Trojane je ves čas pogledoval na betonsko konstrukcijo, oporne zidove in stebre štiripasovnice, na tem odseku največkrat visoko dvignjene nad dolino. Pod gladkimi betonskimi skladi si je iz spomina priklical ostre kritike inženirja Janeza Dolarja, namenjene večkrat preplačani izgradnji tega kolosa. Nekajkrat je v polemikah o avtocestnem križu nastopil celo na televiziji. Zdaj je najbrž že prekoračil devetdeset let. Iztok Videtić ga je izvrtal z namensko aplikacijo v ljubljanskem domu za ostarele na Taboru, blizu hotela Park. Avto je pustil na parkirišču železniške in šel peš poiskat starca. Vstopil je v visok blok na robu drevoreda. Dolarja je našel v tretjem nadstropju. Takrat, na televiziji, se mu je zdel živahen, pronicljiv, bister, a siten in dlakocepski možakar, danes ga je pričakal suh, betežen, koščen starec, nekdanj najbrž stasit, zdaj pa na stolu sključen in naslonjen na palico. Čakal ga je v jedilnici, kamor so se stekali hodniki z drugih oddelkov dóma. Videtić ga je, ne da bi ga pozdravil, ogovoril z vprašanjem, ali je on inženir Janez Dolar. Mož je presenetljivo urno obrnil glavo s še vedno bistrim pogledom in nato zibaje prikimal s celim telesom. Videtić ga je še glasno pobaral, ali sliši.

“Zakaj pa ne bi,” mu je odgovoril z vprašanjem. Gost se je nasmehnil, Dolar je ostal resen. Pred njim je ležal majhen, odprt notes. Na listu je bil z lepo, poševno pisavo izpisan priimek Videtič. Lastniku priimka je oko obviselo na kljukici, čeprav že dolgo ni več reagiral, kadar njegov priimek ni bil izpisan z mehkim č.

“Iztok Videtič,” se je predstavil in mu ponudil roko, starec jo je sprejel kar sede in ravno, ko je odzdravil:

“Inženir Dolar,” mu je iz roke zdrsnila palica in zaropotala po tleh. “Ti hudik ti,” se je pridušal in se počasi nagnil proti bleščeče rjavi kljuki. Videtič jo je brž pobral, mu jo pomolil proti roki in ga čisto od blizu pogledal v oči. Spreletelo ga je. Sprva ni vedel, zakaj, potem je doumel. Irena! Starec je imel ravno tak blesk v očeh, kot nekoč njegova žena Irena. Namera, da bi ga najprej povprašal, ali še kaj pomni o veleplinarski, se je sama od sebe sprevrgla v vprašanje za potrditev čisto druge domneve:

“Vi ste Irenin stric?”

Starec ga ni razumel. Gledal je mimo njega in z jasnim glasom vprašal proti steni, kamor mu je segal pogled:

“Irena? Katera Irena,” a še preden mu je gost začel razlagati, se je že spomnil. “Aha! Ja! Irena. Ja. Jaz sem njen stric.” Nekaj trenutkov so besede obeh obviseli, potem je starec dodal:

“Ona je umrla. Že zdavnaj.”

“Umrta. Leta 2011. Štirinajst dni pred svojim enainštiridesetim rojstnim dnevom. Štirinajst enainštirideset ... Bila je moja žena. Pred kratkim sem prestavil njeno žaro na pokopališče v Plešivec.”

“Enainštirideset!? Pol toliko ni živela kot jaz.”

Videtič je s pogledom zastal na steni, izostreni z Dolarjevimi očmi. Zložbo okrasnih kamnitih pravokotnikov nad pianinom. Dekoracijo z rezanimi kamni v pasovih, ožjih kot stare, žgane opeke, čeprav so nekoliko spominjali nanje. Prilepljeni so bili v enakih vrstah, vendar so bili različnih tekstur in vsak druge barve. Največ je bilo hladnih, kamnitih odtenkov, a tudi nekaj toplejših, rdečkasto rjavih, kot glinena prst, je žarelo s stene. Vse na tej dekoraciji je bilo v strogem redu, kot bi se spomeniki s pokopališča strnili na zid, v prostor, ki je limonasto in belo dišal po čistoči. Po sterilnosti. Po lizolu. In ta starec tu, pred njim, z uvelo, sivo, skoraj prosojno kožo, z visečimi kožnimi vrečicami pod očmi, z navzven zavihanimi krvavo rdečimi obrobami spodnjih vek. Z zenicami pa kot Irena! Čeprav se nista nikoli prej videla, kaj šele govorila, se je komaj zadržal, da ga ni pobožal po glavi, pokriti z redkimi, brezobličnimi, tankimi, zlepljenimi lasmi različnih

dolžin. Po suhi, prhljajasti koži z velikimi starostnimi lisami. Kar obstal je, obnemel, a ga je fosilasti lik odrešil molka:

“Plešivec? Zakaj za hudika si jo pa spravil v Plešivec?”

Počasi, kot bi vlekel odgovor na težko uganko iz globokega vodnjaka, mu je Videtić začel razlagati:

“Lepo je na tistem starem britofu. Nikoli prej nisem bil tam gor. Ko sem videl in začutil posebno domačnost pokopališča in bral napise na kamnih, je bil na enem zapis *Rodbina Dolar*. Pomislil sem, da Irenin rod izvira iz Plešivca.”

“Plešivca? Kje pa! Kakšen Plešivec! Mi smo bili spoštovana inženirska rodbina iz Kranja! Že pred vojno. *IKA! Mehanična tovarna pletenin, nogavic in trikotaže!* Vse še vem! Kot danes se spomnim. Oče je bil zastopnik za češke stroje. Inženir mehanike, Viktor Dolar. Kak Plešivec neki!

Pa vem, kje je ta tvoj Plešivec! Vem. Nad Velenjem. Poznam cesto Velenje – Slovenj Gradec, čez hribe. Čez Graško goro. Vodriž in Javorje. Mimo Bučineka. Od tam je Jerca Mrzel in tam ima Ljuba Prenner svojo spomin-sko sobo. Poznam vse pomembne ceste v Sloveniji!”

Iztok Videtić je z očmi zdrsel s stene nazaj k mizi, zraven katere je obstal, in ga je začudeno gledal. Dolar je govoril v zborni slovenščini, iz katere je štrlela samo kletvica *ti hudik*. Oster je ostal pa ravno tako kot nekdaj na televiziji.

“Po vojni so nas, tako kot vse! Kdor se ni do tal priklonil komunistom, so mu kmalu zabili križ na grob. Vse je šlo narobe. Za povrh se je potem še Irena poročila z oficirjem. S Hrvatom. Z vojakom iz celjske kasarne, ki je ...,” in je obmolknil, ponovil gibčni zasuk glave in ga na široko pogledal: “Po kaj si pa zdaj prišel k meni? Po kaj?! Nimam se kaj opravičevati. Kar je bilo, je bilo. Zdaj bi mogoče drugače gledali tisto – sramoto! Zdaj je vse zmešano in ni nič več narobe, kar koli kdo naredi in s komer koli že se speča. Ženske z ženskami, moški se poročajo z moškimi, med sabo se ..., saj vidim. Saj gledam vsak dan na televiziji. V dnevniku vidim. Vse je zmešano! Včasih takšnih neumnosti ni bilo v poročilih. Hudik bo vzel vse. Slej ko prej.”

“Nisem prišel zato.”

“Zakaj pa?”

“Zaradi ekaka.”

“Ekaka?”

“Ja.”

“Ekaka! Kdo pa sploh še vé za ekaka!?”

“Oja, vé se vé.”

“Nisi zaradi Irene?”

“Ne ..., razen če vas ne bi motilo in bi mi potem vseeno kaj pojasnili ..., in jaz vam, če ...,”

“Kaj?”

“Kar koli. Kaj zanimivega.”

“A ekaka?”

“Ja. V glavnem me najbolj zanima ekaka,” se je Videtić izvil iz rodbinske sramote k zgodovini kemokombinata, potegnil stol izpod mize, sedel in položil aktovko nanjo.

Starec je sedel z bokom ob mizi in sogovorniku ponujal profil. Bila sta kot dva neznanca, ki po naključju sedita za isto mizo, in v resnici sta to tudi bila. Neznanca. Videtić ne bi nikoli iskal Ireninega strica, enega od kdo ve kolikih iz mrzkega sorodstva, ki se je vse sramovalo Irene! Zaradi poroke z njim! Starega Dolarja ne bi nikoli poiskal, če ne bi med brskanjem po arhivu kemokombinata naletel na sklep likvidacijskega odbora iz leta 1967, na katerem je bilo njegovo ime.

“Jaz nisem imel nič z ekakajem,” je rekel Dolar. Videtić je skomignil, segel po aktovki, jo odprl, med tem pa je starec že nadaljeval:

“Sem pa videl tisto žalost na koncu, to pa ja. To sem pa imel priložnost videti. Dva nova dinarja in 53 par je ostalo v blagajni od cele veleplinarne. Osem kovancev. Pet bakrenih za petdeset starih dinarjev in trije aluminijasti fičenki za en dinar. Oja. Pa sedemsto sedeminsedemdeset vagonov starega železja na progi od Šoštanja do Pesja in kdo ve koliko kreditov so potegnili in spravili naprej svojim kolegom, pa ven. V Avstrijo, Švico. *Sve će to narod pozlatiti*, se je reklo. Danes bi rekli, da so vse pokrili iz davkoplačevalske blagajne. Takrat jih pa še ni bilo. Ne tapravih davkov in ne davkoplačevalcev. Bilo je samoupravljanje. Delavci so dobili tovarne, personal in direktorji so pobrali denar. Taka je bila socialna enakost v Titovi Jugoslaviji! Mene ni strah povedat,” je že glasno piskal in v potrditev udaril s palico v tlak. Videtić je zinil. Številke, ki jih je mimogrede zmetal iz glave, kot bi tresel starinski šparovček in bi se ven prikotrljali rumeni in beli kovanci, stari in novi dinarji, te številke so se ujemale s podatki na kopijah iz arhiva, ki jih je med tem potegnil iz aktovke. Vmes je bil tudi sklep likvidacijskega odbora o imenovanju štirih komisij za popis premoženja EKK v likvidaciji. Komisij za material v skladiščih obeh elektrarn, v Šoštanju in v Velenju, kjer sta bila tudi laboratorij in vsa oprema za poskuse z umetnim gnojilom urea. Član ene od komisij je bil inženir Dolar, Janez. Tako je pisalo v sklepu. Že ko je njegovo ime prvič prebral, je ugibal, ali le ni to eden od Ireninih stricev.

“Tudi če niste imeli nič s kemokombinatom, vseeno zelo dobro poznate podatke,” je rekel Videtić in prelagal kopije po mizi, dokler ni našel sklepa in prebral vseh imen. Dolar se je malo sklonil čez mizo in ga ostro vprašal:

“Kdo si že ti? Z rudnika praviš? Za kaj si pa zadolžen tam?”

Videtić mu je počasi in po vrsti, v enem stavku povedal ime, naziv in premogovniško funkcijo. Starec se je zibal. Ko je slišal besedo doktor, se mu je obraz malo spremenil in ga je zopet začel vikati:

“Takole vam bom povedal ..., kaj ste že rekli, da ste?”

“Diplomiran inženir rudarstva ...”

“In doktor znanosti,” mu je vskočil v besedo.

“Ja.”

“No, potem boste že razumeli, kar vam bom zdajle povedal. Naša generacija, pa tudi vaša, ki dela isto napako, kot smo jo delali mi; vsi skupaj delamo – kar se tiče lignita iz velenjske kadunje – samo škodo. Ni mogoče, da bi bilo kar koli drugače. Veste, ta premog, ta velenjski lignit, ne doseže niti suhih bukovih polen. Z dobičkom ga ni mogoče kopati, kaj šele uplinjati! Ko sem še hodil po svetu, se je vsak strokovnjak samo križal, če sem mu povedal za kalorije našega ..., vašega lignita! Dokler je tak, kakršen je, je čista izguba! Ima premajhno kalorično vrednost in premalo ogljika in veliko preveč žvepla, vlage, jalovine, da drugih reči ne naštevam. Uran ... Preveč pepela ima! Vsega slabega ima preveč, da mu komaj lahko rečemo premog! Morali bi še počakati. Kar nekaj milijonov let bi morali čakati, da bi dozorel v rjavega! Potem bi se ga mogoče splačalo izkopati. Mi vsi bi pa morali našo pamet porabiti za kaj drugega! Ja, kako pa preživijo drugi narodi, ki nimajo lignita pod nogami. Tako je to, spoštovani doktor. Tako pač pokažejo vsi izračuni. Fizikalni in ekonomski. Pošteni! Kdor znanje in znanost spoštuje, seveda. Za jezik vrteti pa ni treba imeti posebne pameti. Na žalost.”

Starčeva gorečnosti mu je bila všeč, čeprav je bila vitalnost skrita pod brezkrvno, skorjasto kožo. Zato ga je še podkuril:

“Tale Dolar, Janez, zapisan v tem sklepu o imenovanju komisije za ekakajeve materiale v velenjski elektrarni, saj to ste bili vi, kajneda?”

“Seveda! Jaz! Kdo pa?! Le da nihče iz teh komisij ni imel nič s to zavoženo investicijo. Z ekaka. Nič! Mi smo na koncu morali samo še prešteti, če je kje kaj ostalo.”

“Saj vem. Sem vse preštudiral in vi niste nikjer drugje zapisani, kot v tej inventurni komisiji.”

“Ja. Takrat sem šele dobro prišel v elektrarno. Mlad inženir, in so mi dali to nalogo. To je bilo na koncu samo še formalno. Laboratorij za ureo

je bil popolnoma zdrobljen. Vse steklo so uničili. Še danes ne razumem, zakaj so vse strli. Morali smo dobiti neko laborantko, da je povedala, kaj vse je sploh bilo tam. Vse so potrli! Za nalašč!”

Pogledal je spet v steno, utihnil. Naenkrat se je urno zavrtel nazaj k Videtiću:

“Pa vi veste, doktor ..., doktor ...”

“Videtić.”

“Doktor Videtić, a vi veste, kako je bilo tisto sestavljeno? Mislim – organizacija veleplinarne. Ekaka – tam je imel samo en človek vse v svojih rokah, in vedelo se je, kdo! Samo, on ni odgovarjal za nič! Se je skril v vzporedno firmo, kot bi danes rekli. Saj jih poslušam v dnevniku. Vzporedno, ja. V resnici sta bila dva ekakaja!”

Videtić je zavzdihnil. Starec se spomni in vé. V arhivu se je sam komaj prekopal skozi zapleten organizacijski labirint, ki bi ga težko narisal, kaj šele opisal.

“Veste, gospod doktor Videtić, tam je bilo tako, da so najprej ustanovili združenje ekaka. Šefu združenja se je reklo vodja biroja. Ta funkcija je bila dodeljena direktorju elektrarne. Imeli so upravni odbor, ki je določal odločitve biroja. Njegov predsednik je bil pa direktor rudnika. Že tu je bilo vse megleno pri odgovornosti med enim in drugim direktorjem, ampak to še ni vse! Potem so ustanovili še eno skupnost. Reklo se je za tehnično sodelovanje pri izgradnji. Predsednik izvršnega odbora te skupnosti je bil pa direktor slovenske banke v Ljubljani! A razumete?” Videtić je ves čas prikimal. “V tem drugem ekakaju so bila s pogodbami zvezana vsa velika podjetja od Maribora do Jesenic in vse plinarne največjih mest tega dela republike, skupaj z Ljubljano. Vsi ti so se obvezali, da bodo kupovali plin od kemokombinata, in te obljube so zapisali v pogodbe – in zdaj ..., veste, za kaj so bile vse te pogodbe?”

Videtić je še kar prikimal, da ga je starec svetlo pogledal in važno vzkliknil:

“Ne veste!”

“Za kredite.”

“Hudika ... Res veste! Ja! Ekaka jim je posojal denar! In še druge mišmaše so imeli z deviznimi preračuni valut. To so delali celih pet let. Posojali so tuj denar, kredite, da bi dobili druge kredite, in za to so kar naprej spreminjali podatke o kalorični vrednosti in količini planiranega izkopa premoga. Vseeno se jim na koncu ni izšlo. Beograd je ustavil zadevo. Še sreča.”

Dolar se je počasi sklonil nad mizo proti Videtiću, kot da bo zdaj zdaj razkril največjo skrivnost, in s tišjim glasom počasi ponovil:

“Še sreča. Če bi tisti kompleks kemokombinata pognali v obratovanje, bi vsi pocrkali v črnem katranu! Bolje, da sploh ne pomislimo. A veste vi, kaj vse bi prihajalo iz tiste tovarne?” S celim telesom je spet začel kimaje poudarjati. “Fenoli! Ta hudikov izum, ki že kaže, kaj je v resnici! Smrtni strup naše civilizacije!” Dvignil je levi kazalec v višino krvavo obrobljenih oči. “Kdor je kdaj nosil najlonsko srajco, vé, da to ni normalna tvarina! Potem bi tam predelovali vse mogoče vrste strupov iz žvepla in še bi ga ostalo, da bi bruhalo iz sto petdeset metrov visokega dimnika.” Levico je imel še vedno v zraku, le da je dolge, prozorne, koščene prste razprl in potresel dlan, kot bi sama smrt otresala pajčevino s prstnih kosti. “Tam nekje na sredi doline so narisali sto petdeset metrov visok dimnik. Tam, kjer zdaj stoji direkcija rudnika. Potem pa amonijak. Pa urea, kot pravijo tistemu umetnemu gnoju, in kdo vé, kaj vse še, in kdo vé, koliko! Zemlja! Voda! Zrak! Vse bi bilo zastrupljeno! Od Pesja do Penka! Tako, kot je okoli celjske cinkarne.” Levica mu je plosko padla na prazno mizo. “Zdaj je na srečo vse to prekrito s pepelom in zmešano v sadri in je na varnem, na dnu Velenjskega jezera. Iz luknje pod njim je vse to prišlo ven. Skupaj s premogom! Zato je že prav, da se vse to potopi nazaj noter. Niso zastonj nekoč govorili premogu, da je pozojeva kri.”

Tu je Dolar pripeljal monolog do ovinka, kjer je zavil na pripravljen teren. O Videtiću je po njegovem klicu poizvedel, kdo je, kje dela, kaj je po funkciji. Vedel je, da ima pred seboj človeka iz same konice rudnika. Strokovnjaka z natančnim pregledom nad vsem, kar se dogaja v premogovniških rovih. Zavil je v aktualno podzemno uplinjanje lignita, da Videtić prvih besed zavite starčeve smeri ni takoj razumel.

“Poznate žveplovodnik? Seveda morate vedeti vse o teh plinih, saj ste doktor rudarskih ved! Kako pa sesate to, ko pod zemljo uplinjate premog? To je zame velika uganka. Kako vse to obvladujete? A potegnete ven čisto vse strupe, ki se spodaj pretvarjajo v pline? Kako veste, katere vse pline!? Ti hudik ti! Tam notri zaradi peklenskih temperatur ja ni mogoče ničesar izmeriti! To mora biti ..., ja. Tako kot v peklu!” Vdihnil je z odprtimi usti, kot bi bilo polno tega strupenega plina že v njih. Palico je z glasnim trkom po tleh prestavil iz roke v roko. “Pa kaj se jaz to sploh sekiram,” in je vdihnil še enkrat. “Pa se! Ne morem pomagati. Zaradi takih skrbi mi je včasih pretežko življenje! Najraje ne bi mislil na nič. Samo – se ne da! Ne morem. Glava kar sama premlevala!”

Potem je le utihnil. V nekem hodniku za vogalom jedilnice je šumela klimatska naprava. Počasi je spet drse zavrtel stol, pokazal Videtiću svoj

bok in se zagledal nazaj v kamne na zidu. Govoril je proti njim, monotono, kot na začetku:

“A ste si vi, gospod doktor, kdaj ogledali kakšno takšno plinarno, kot so hoteli narediti tisti nesrečni ekaka?”

“Saj jih ni nikjer več.”

“Edino pravilno! Pravim vam, počakati bi morali kar nekaj milijonov let.”

Trdo je tiščal kljukasto palico v tla, gledal mozaik nad pianinom, dvignil glavo, zevajoč dihal, lovil kisik. Podzemeljski plini so mu zameglili vse misli. Videtiću pa ni manjkalo zraka, še manj odgovorov. Zanj so bile vse neznanke rešene. Nevarnosti se je zavedal, a ni dvomil o uspešnosti tehnologije. Samo malo o ekonomičnosti. Vendar ni prišel zato, da bi starcu polagal račune. On je prišel poslušat in ni mu bilo žal poti. Ta inženir Dolar je bil živa legenda. Vseh devetindvajset škatel arhiva in še kaj drugega je stresel iz glave. Podatke, ki jih je moral on ure in ure iskati po mapah, obračati stare, umazane liste, da je imel po vsakem obisku arhiva obrušene prste. Načete blazinice so ga srbele kljub dišečemu milu in mazanju s kremo. Tu pa lahko mirno sedi in posluša. Samo impulz mu daš, kot bi vklopil klimo za vogalom, in že se sprožijo nove podrobnosti. Potem se pripovedovalec spet izklopi. Sedi nemo, motri kamenje na zidu, Videtić mu poskusi vnovič pognati spomin. Iz nekega dokumenta prebere točen datum, kdaj in kdo je ustanovil *Poslovno združenje za izgradnjo EKK Velenje*, in podatke, kako je kmalu za tem nastala še *Pogodbena skupnost poslovno-tehničnega sodelovanja za izgradnjo EKK Velenje*. Uspelo mu ga je zdramiti za kratek preblisk:

“To drugo, to drugo ja, ja! To drugo je vodil direktor Ljubljanske banke. Pa ne tisti,” za dva, tri vdihe je Dolar utihnil, potem se je spomnil priimka. “Kavčič. Ne tisti Kavčič, ki je po likvidaciji postrgal ostanke in skozi Metal-ko vse zbarantal, vse, kar je ostalo od veleplinarne, je spravil v promet in skril denar ..., kaj veš, kam! Vse, vse, kar je ostalo od čeških kotlov in angleških cevi, ki so jih razložili čez polovico Slovenije. Ne tisti ..., oni prejšnji,” in spet je sledil kratek razmislek in hiter strel. “Riko. Riko Jerman. Jerman je bil na čelu drugega ekakaja.”

Tudi to ime se je ujemalo z arhivskimi dokumenti. Videtiću je bilo kar žal, da vsega tega ni poslušal skupaj z Volkovom. Boljših argumentov za sežigalnico odpadkov ne bi znal nihče opisati tako plastično kot inženir Dolar. Pa nevarnosti, ki prežijo iz plinskih vrtin in si Volkov pred njimi zatiska oči in čedalje bolj sili s širitvijo podzemnega plinskega polja. Kot je hotel izsiliti, da bo odvozni nadkop zdržal vse pritiske. Ampak ni! Narava

deluje po zakonih fizike, poleg vsega so vedno na delu še Murphyjevi zakoni – če ne drugi, vsaj tisti, da ima ta ista narava vedno neke skrito napako! Nihče ne more vedeti, kakšen bo končni učinek podzemnega uplinjanja premoga, tako kot nekoč nihče ni mogel vedeti, da bo dolina po stoletju kopanja premoga cela zalita, da bo tam jezero.

Gledal je venečega starca, odmirajočega pri živem telesu. Rjav suknjič je bil nemarno obešen čez suhi skelet, zelena karirasta srajca popackana po prsih. Kdo ve, kdaj in kolikokrat mu je z žlice tja kapnila juha. Tretji gumb na srajci za spoznanje večji od drugih in temno rdeč. Vonjal je zakisan konec, razpadanje, a kljub temu ga je gledal z milim obžalovanjem. Kaj vse bo pokapano in skurjeno s temi možgani, ki jih ima Janez Dolar več kot devetdeset let v svoji glavi. Kam bo šlo vse njegovo znanje, vsa logika, vse informacije? Vse bo šlo v nič. Za zmeraj.

Videtić se je hotel počasi posloviti, a je sivec začutil bližino odhoda in ga proseče pogledal. Spet kot Irena. Gost je pomislil, da ta Irenin sorodnik mogoče le ni tako slab kot drugo sorodstvo. Sicer pa sta se takrat sama izobčila. Takoj po poroki. Oba enako trmasta. Ga naj zdaj, po vseh teh letih, vseeno vpraša, kaj je bilo bolj moteče? Da je Hrvat ali vojak? Ampak – zakaj bi zdaj spraševal o teh rečeh, ki so zdavnaj minile in se jih niti on sam ne bi spomnil, če ne bi bilo brskanja po arhivu? Toda Dolar ga je še enkrat prehitel in ugriznil z vprašanjem:

“Kje si pa dobil doktorat?”

Kar polilo ga je. In še nesramno tikanje za povrh! Dolarjeve starostne pege so še bolj potemnele, prosojna koža je postala še bolj starikava, obrobe oči so še bolj pordele, Videtiću je srce začelo skakati, ne samo bíti. Irena je zvedenela iz starčevih oči in vzšel je njen obraz, otrpel v gubah, ko je brala očetovo pismo. Zunaj sebe je zaslišal svoj dvignjeni, tresoči se glas, ki je prav po knapovsko vrgel fosilu Dolarju v obraz in mu ostro vrnil z vprašanjem:

“Kako to misliš – dobil!?”

Komaj se je zadržal, da ni izpljunil še ene besede, valjajoče se po njegovem jeziku. Starec pa se je komaj vidno nasmehnil in preslišal njegov povzdignjeni ton:

“Veste, koliko raznih doktorjev sem jaz srečal za časa tiste nesrečne Jugoslavije?”

“Ampak jaz sem uspešno opravil zagovor doktorske disertacije v Sloveniji leta 2014!”

“Seveda! Saj ste še mladi,” ga je Dolar spet vikal. “Je pa čisto vseeno, veste. Zdaj ni nič boljše, kot je bilo prej.”

“Ne vem, a je boljše ali slabše. Glede znanosti je ves čas enako! Ta se ne spreminja glede na družbenopolitično situacijo. Dva krat dva je dva krat dva, tako v socializmu kot v kapitalizmu.”

“Dva krat dva je štiri v kapitalizmu, prej smo se pa morali o tem še dogovoriti na samoupravni interesni skupnosti.”

“Pa kje jih jemljete,” je v Videtiću popuščal naval jeze, da se je še on malo nasmehnil. Nič več ga ne bo spraševal. A se je starcu še enkrat odlučila zloba:

“Včasih smo rekli na -ič je zanič. Vi pa ste, zgleda, iz čisto drugega testa. O čem ste pa pisali v doktorski disertaciji?”

Zdaj je Videtić hotel odbiti plesnivo ščipanje sitnega starčka, ki je v zapackani, zašiti srajci, uvel, čakal konec v domu za ostarele:

“Ne vem, če bi razumeli ... In ne vem, če vas zanima, kaj je napisal en Hrvat. Veste, nihče se ne odloči sam, kje naj se rodi in kdaj in komu! Sicer vam pa moram povedati, da sem Hrvat samo na pol, drugo polovico sem Slovak iz Slavonije. In še to! V vojaško šolo sem šel, ker je bilo tam zastoj in za vse poskrbljeno. Montanistiko sem delal po tistem, ko sem šel iz JLA. Dve šoli imam!”

Stari ga je gladko preslišal in ponovil:

“O čem ste pisali v disertaciji?”

“Podzemno uplinjanje premoga – možnosti v Sloveniji, v povezavi z razogljenjem proizvodnje in pravično tranzicijo premogovnih regij. Tak je naslov moje doktorske disertacije.”

“Prvi del razumem, drugega pa ne.”

“Saj sem vam rekel. Drugi del ni montanistika. Bolj ekonomija.”

“Politika.”

“Na neki način – ja.”

Pospravil je kopije nazaj v aktovko, vstal in pomolil roko inženirju Janezu Dolarju. Stari se je urno oprl na palico in se skušal dvigniti, a ga je Videtić zaustavil:

“Sedite ..., sedite,” stegnil je roko čez mizo, poiskal njegovo desnico in prijel za hladno, koščeno, uvelo dlan in jo na rahlo potresel. “Grem. Vseeno hvala za vašo bogato pripoved. Zelo je bila zanimiva. Hvala in ... srečno.”

Dolar ga je ubogal in obsedel. Spet je gledal malo odsotno v zid. Gost se je obrnil k vratom, naredil korak, ko je zaslišal starčev glas:

“Srečo, gospod doktor Videtić.”

Zaznal je poudarjeni mehki ć. Obrnil se je, misleč, da se starec zopet norčuje, a je zagledal prijazen Irenin pogled. Pokimal mu je in se mimo vrat

v dvigalo spustil navzdol ob ograji. Stopnišče je bilo zaplinjeno z vonjem prevrete zelenjavne čorbe, ki ga je spremljal vse do izhoda. Šele na pragu ga je sprejela hladna svežina. Vela je iz senc visokih krošenj bližnjega parka. Globoko si je oddahnil.